

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת נח, תשע"ו
מספר 1140בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"לְמִשְׁפַּחְתֶּם לְשָׁנְתֶם בְּאַרְצֶתְם בְּגוֹיֵיהֶם"

נתן אביעזר

אחד האירועים המסקרנים ביותר בספר בראשית הוא פרשת מגדל בבל. התורה מתארת תקופה שבה כל בני האדם דיברו באותה השפה, והתקבצו יחדיו על-מנת לבנות מבנה אדיר – הלוא הוא מגדל בבל. תכנית זו לא נשאה חן בעיני הקב"ה שפיזר את בני האדם ובלבל את שפתם, ופיזר זה של האוכלוסין הוביל להתפתחות לאומים שונים ולהופעתן של השפות השונות בעולם העתיק.

סיפור מגדל בבל אינו מתאר בפרוטרוט אילו לאומים ואילו שפות התפתחו כתוצאה מפיזור האוכלוסין. את זאת אנו למדים מהכתוב בפרק י', שם מפורטים תולדותיהם של שלושת בני נח – שם, חם ויפת. כל אחד מבניו של נח מתואר כאביהם הקדמון של עשרה לאומים ויותר, והתורה מונה את רשימת צאצאיהם.

אותנו מעניינת במיוחד העובדה שבעקבות פיזורם של בני נח ויצירת לאומים שונים, התפתחו שפות שונות ומגוונות, כפי שמתואר בספר בראשית:

"בְּנֵי יֶפֶת [...] מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אֵי גוֹיִם בְּאַרְצֶתְם אִישׁ לְלִשְׁנוֹ לְמִשְׁפַּחְתֶּם בְּגוֹיֵיהֶם" (י:ה)
 "אֵלֶּה בְנֵי־חָם לְמִשְׁפַּחְתֶּם לְשָׁנְתֶם בְּאַרְצֶתְם בְּגוֹיֵיהֶם" (י:כ)
 "אֵלֶּה בְנֵי־שָׁם לְמִשְׁפַּחְתֶּם לְשָׁנְתֶם בְּאַרְצֶתְם לְגוֹיֵיהֶם" (י:לא)

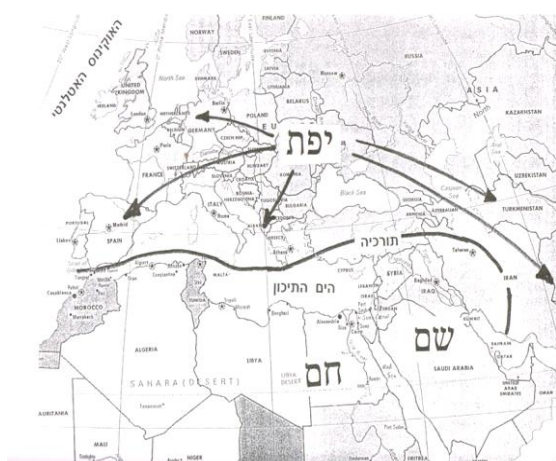
בעיני רבים נתפס התיאור בתורה על תפוצת השפות כסיפור מיתולוגי חסר כל בסיס עובדתי, אך אנו נראה שתפיסה זו שגויה, והאמור כאן בספר בראשית עולה בקנה אחד עם הגילויים האחרונים בבלשנות ההשוואתית.

השפות השמיות והחמיות, המיוחסות לבני שם וחם, קשורות כולן זו לזו, וכוללות עברית, אכדית,¹ מצרית, ארמית, אמורית, מואבית וכושית – שמות המוכרים לנו מספר בראשית. אולם הכתוב בתורה על השפות של בני יפת מעלה שאלות רבות.

המאפיין המעניין ביותר של שפות בני יפת הוא פריסתן הגאוגרפית המאוד רחבה. כפי שנראה במפה, השפות של בני יפת הנוכרות בספר בראשית היו מדוברות בכל רחבי אירופה, ועד לעומקה של אסיה. הענף האירופאי של שפות אלו משתרע מיוון דרך גרמניה, ומרחיק מערבה עד לספרד; הענף האסיאתי נמשך מפרס דרך ממלכת מדי (צפון אירן ואפגניסטן של ימינו), ומרחיק מזרחה עד להודו העתיקה (פקיסטן של ימינו).

מהכתוב על השפות של בני יפת עולים הדברים הבאים:

1. אמור להיות קשר לשוני בין השפות השונות של בני יפת, שבתוכן יוונית עתיקה וגרמנית עתיקה (אירופה), וכן פרסית עתיקה והודית עתיקה (אסיה).

* פרופ' נתן אביעזר הוא פרופסור לפיזיקה, ומחבר הספרים: "בראשית ברא" ו"אמונה בעידן המדע".

¹ האכדית היא שפה שמית עתיקה. היו שני ניבים של אכדית: הניב האשורי שהיה מדובר בצפון מסופוטמיה, והניב הבבלי שהיה מדובר בדרום מסופוטמיה.

2. אמורים להיות סימנים למתואר בתורה, שהמקור המשותף של שפות אלו היה סמוך לתורכיה, שכן כולן התפתחו בעקבות התפזרותם של בני נח אחרי המבול. יש לזכור שתיבת נח נחתה בהר אררט, הנמצא במזרח תורכיה. להלן נראה שהציפיות הללו תואמות את ממצאי המחקרים הבלשניים. סיווג השפות הוא ענף מרכזי בחקר הבלשנות. מדענים משווים בין השפות השונות, מחפשים קרבה לשונית ביניהן, ומאגדים את השפות הקרובות למשפחות. מזה זמן רב ברור שכל השפות האירופאיות קרובות זו לזו.² אולם כאשר עוברים לאסיה, המצב משתנה לחלוטין. השפות המדוברות במדינות אסיה השכנות לאירופה – תורכיה, גרוזיה והמזרח התיכון – אינן קשורות לשפות האירופאיות. לכאורה, עובדה זו אינה עולה בקנה אחד עם ההנחה שכל שפות בני יפת אמורות להיות קשורות זו בזו. תגלית חשובה ביותר בהיסטוריה הבלשנית הייתה התנפצות הקביעה המקובלת שאין קשר בין השפות האירופאיות לשפות האסיאתיות. הפצצה במחקר הבלשנות הוטלה בשנת 1786 על-ידי ויליאם ג'ונס, חוקר המזרח הרחוק. ג'ונס גילה שיש קשר בין שפת הסנסקריט לבין השפות האירופאיות העתיקות, וכך הוא כתב:

לשפה הסנסקריט קיים מבנה נהדר; היא מושלמת יותר מיוונית ועשירה יותר מלטינית. הדמיון לשתי השפות בשורשי הפעלים ובתצורות הדקדוקיות בולט כל כך, עד שבלשן אשר יבחן את שלוש השפות הללו לא יוכל להימנע מהמסקנה שהן נובעות ממקור משותף. גם גרמנית עתיקה וקלטית נובעות מאותו המקור של סנסקריט, ולאותה משפחה יש לצרף גם את הפרסית העתיקה.³

בשנת 1813 אנו מוצאים לראשונה את המונח "שפות הודו-אירופאיות" לתיאור משפחה לשונית רחבת-היקף זו. לא הסנסקריט בלבד נכללת בענף האסייתי של השפות ההודו-אירופאיות, אלא גם הפרסית העתיקה ושפות אחרות. אסיה היא מולדתן של כמחצית השפות ההודו-אירופאיות.

תגלית חשובה נוספת הייתה פענוח השפה שהייתה מדוברת בתורכיה העתיקה. על כך כתב פרופ' ג'רד דיאמונט: בשלהי המאה התשע עשרה נחשפו בחפירות בתורכיה אלפי לוחות בשפה בלתי-מוכרת. לוחות אלו היו בחזקת תעלומה עד לשנת 1917. בשנה זו נדהמו חוקרים לגלות ששפת הלוחות שייכת לענף של המשפחה ההודו-אירופאית שעד כה לא הייתה ידועה. שפה זו, הנקראת אנטולית, היא השפה ההודו-אירופאית הקדומה ביותר שהתגלתה עד עצם היום הזה.⁴

כיום מוכר הקשר בין השפות האסייתיות העתיקות לבין השפות האירופאיות העתיקות, בדיוק בהתאם לרשימת השפות של בני יפת המופיעה בספר בראשית. יתרה מזו, נמצא כי השפה האנטולית, שפה שהייתה מדוברת בתורכיה העתיקה (והידועה גם בשם חתית עתיקה), אף היא שפה הודו-אירופאית (השפה המדוברת היום בתורכיה אינה במשפחת השפות ההודו-אירופאיות). אם כן, אנו רואים כי כל השפות של בני יפת שייכות לאותה משפחה, משפחת השפות ההודו-אירופאיות, כפי שכתוב בפרשתנו: "בְּנֵי יַפֶּת ... נִפְרְדוּ ... אִישׁ לְלִשְׁנוֹ" (י:ב,ה). כאשר התברר כי שפות הודו-אירופאיות היו מדוברות גם באסיה וגם באירופה, החלו המדענים לתהות על מקורה של משפחת השפות הנרחבת הזאת. דורות של בלשנים השקיעו מאמצים למצוא את ערש השפות ההודו-אירופאיות, וכפי שהם מכנים "החידה ההודו-אירופאית".

קולין רֶנְפְּרוּ, פרופסור לארכאולוגיה באוניברסיטת קיימברידג', הוא מומחה בעל-שם לשפות הודו-אירופאיות. פרופסור רֶנְפְּרוּ הציג בספרו⁵ את הראיות התומכות בהצעתו, ולפיהן ערש השפות ההודו-אירופאיות נמצא בתורכיה. הוא קובע כי "במרכז אנטוליה ובמזרח (תורכיה של היום) דיברו הודו-אירופאית בצורתה הקדומה, ומשם התפשטו השפות הנגזרות ממנה לאירופה פנימה, יחד עם התפשטות החקלאות". נסכם כאן את תוצאות המחקר הבלשני באשר למשפחת השפות ההודו-אירופאיות, ונשווה ביניהן לבין הכתוב בתורה.

1. רשימת השפות של בני יפת בספר בראשית תואמת את משפחת השפות ההודו-אירופאיות.
2. אנטוליה שבתורכיה, איזור הר אררט, מקום נחיתתה של תיבת נח, מזוהה על-ידי פרופסור רֶנְפְּרוּ כמקום שממנו התפשטו השפות הללו לאירופה ואסיה.
3. אנו רואים אפוא שקיימת התאמה בין הידע העכשווי בבלשנות ובין הכתוב בפרשתנו.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

² יש ארבע שפות אירופאיות החורגות מקביעה זו. פנינית, הונגרית ואסטונית הן שפות אורליות מאסיה, ואילו השפה הבאסקית, המדוברת באזורים מסוימים בצפון-מזרח ספרד, היא שפה שאין לה קרבה לשפה ידועה כלשהי.

³ *The Collected Works of Sir William Jones*, London 1807 (New York 1993), p. 23

⁴ J.M. Diamond, *The Rise and Fall of the Third Chimpanzee*, London 1991 (1992), p. 236

⁵ C. Renfrew, *Archaeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins*, London 1987, p. 205